

УДК 347.73:342.9:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2024.35>**Є. Харитонов,**доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИВАТНІ ТА ПУБЛІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ В КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ У ЦИФРОВУ ДОБУ

Постановка проблеми. Кредитні правовідносини є невід'ємною складовою світової фінансової системи, яка потребує ефективного правового регулювання для забезпечення стабільності ринку та захисту інтересів усіх учасників. Як свідчить сучасна практика розвитку людства, кредитні правовідносини займають ключове місце в економіці будь-якої країни, оскільки вони забезпечують фінансову підтримку підприємствам та приватним особам, сприяючи розвитку бізнесу, споживчого ринку та світової економіки загалом. Однак правове регулювання цих відносин (як і багатьох інших) вимагає балансу між приватними і публічними інтересами, що є складним завданням у сучасних умовах цифровізації, глобалізації та інтеграції фінансових ринків. Відсутність такого балансу може призвести до нестабільності фінансового сектору, порушення прав учасників кредитних відносин та зниження рівня довіри до фінансової системи.

Однією з головних проблем, що виникає у цьому контексті, є питання про те, якою мірою держава повинна втручатися в кредитні правовідносини для забезпечення їхньої стабільності та захисту прав споживачів. Зрозуміло, що надмірне державне регулювання може обмежити свободу договірних відносин, знизити гнучкість фінансових установ та перешкодити розвитку інноваційних фінансових

продуктів. З огляду на це, необхідно дослідити, які саме елементи кредитних правовідносин мають бути регульовані на державному рівні, а які можуть залишатися вільними для врегулювання сторонами договору. Це питання є особливо актуальним в умовах цифровізації людського всесвіту, зростання кількості онлайн-кредитів та розвитку фінансових технологій, що вимагає оновлення підходів до правового регулювання кредитних відносин. Враховуючи викладене, постає низка проблем, які потребують детального аналізу та вирішення в рамках цієї статті.

Проблема визначення оптимального балансу між приватними та публічними елементами в кредитних правовідносинах включає аналіз того, які аспекти кредитних договорів повинні регулюватися державою, а які можуть бути врегульовані сторонами самостійно. Необхідно дослідити, яким чином законодавство може забезпечити належний рівень прозорості кредитних договорів і захистити споживачів від недобросовісних практик кредиторів. Заслужують на увагу також елементи і механізми, завдяки яким держава може ефективно здійснювати нагляд за фінансовими установами, забезпечуючи їхню фінансову стійкість з одного боку та захист прав споживачів з іншого.

Вирішення цих проблем є важливим для забезпечення стабільності

фінансового сектору, захисту прав споживачів та стимулювання економічного зростання країни, що вимагає комплексного підходу до правового регулювання кредитних відносин, який поєднає елементи державного контролю з автономією волі сторін.

Стан дослідження теми. Дослідження кредитних правовідносин займає значне місце в сучасній науці цивільного права як в Україні, так і в інших країнах. Приватні та публічні сторони кредитних правовідносин, їх розвиток в умовах цифровізації, розглядаються з різних аспектів, різними науковцями, що дозволяє сформулювати комплексне уявлення про цю сферу правового регулювання.

Автором статті на протязі десятиліть досліджуються концептуальні основи приватного права, включаючи окремі питання правового забезпечення кредитних відносин, примусового виконання зобов'язань та впливу державного регулювання на суспільні відносини [1].

В українській науці цивільного права останнім часом достатня увага приділяється дослідженню кредитних правовідносин, особливо в контексті захисту прав споживачів та регулювання діяльності фінансових установ в цифрову добу. Зокрема, Калітенко О.М. [2], Громова А.О. [3], Шкварчук Л.О. [4], Бабаскин Л.Ю. [5], Богомолова В.С. [6] та інші, активно досліджують питання правового забезпечення кредитних договорів, включаючи захист прав споживачів та вплив державного регулювання на фінансові установи.

Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, ряд аспектів теми "Приватні та публічні елементи в кредитних правовідносинах в цифрову добу" потребують подальшого дослідження, до них належать, зокрема: баланс між приватними та публічними інтересами у кредитних правовідносинах, включаючи визначення оптимального рівня державного втручання, прозорість та справедли-

вість кредитних умов для споживачів, особливо в контексті онлайн-кредитування та новітніх фінансових технологій і інструментів, ефективність механізмів державного нагляду та контролю за діяльністю кредитних установ, з метою забезпечення їхньої фінансової стійкості та захисту прав споживачів, вплив новітніх фінансових технологій на правове регулювання кредитних відносин та необхідність адаптації законодавства до нових реалій.

Таким чином, необхідним є детальний аналіз зазначених проблем з метою визначення оптимальних шляхів їх вирішення та формування рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання кредитних відносин в Україні.

Метою цієї статті є здійснення комплексного аналізу приватних та публічних елементів у кредитних правовідносинах в цифрову добу з метою виявлення оптимального балансу між ними, що забезпечить ефективне правове регулювання, захист прав споживачів та стабільність фінансових інституцій. Стаття спрямована на поглиблене розуміння сутності приватних та публічних елементів у кредитних правовідносинах, їх взаємодії та впливу на правове регулювання цієї сфери в умовах цифровізації світу. Результати дослідження сприятимуть формуванню ефективної правової політики, яка відповідатиме сучасним викликам і забезпечить захист прав учасників кредитних правовідносин, підвищення рівня фінансової стабільності та розвитку кредитного ринку в Україні в умовах цифровізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредитні правовідносини є складним комплексом відносин, який поєднує як приватні, так і публічні правові елементи. З одного боку, ці відносини мають приватний характер, оскільки їх учасники – кредитор та позичальник – взаємодіють на основі договору, визначаючи умови

кредитування, строки повернення коштів, розмір відсоткової ставки тощо. З іншого боку, держава втручається у ці відносини через систему нормативно-правового регулювання, забезпечуючи дотримання прав і свобод громадян, захист споживачів та стабільність фінансової системи. Поєднання приватних та публічних елементів у кредитних правовідносинах є необхідним для забезпечення ефективного функціонування ринку кредитування.

Кредитні правовідносини, як важлива частина цивільного права, характеризуються низкою приватно-правових елементів, що відображають договірну природу цих відносин та забезпечують реалізацію економічної свободи учасників. В основу цих елементів покладено принципи диспозитивності, автономії волі сторін, рівності суб'єктів правовідносин, захисту приватного інтересу та юридичної визначеності.

Перш за все, приватно-правові елементи кредитних правовідносин виражаються у принципі диспозитивності, який дозволяє сторонам вільно визначати зміст своїх прав і обов'язків, виходячи з власних інтересів та потреб. Це передбачає, що умови кредитного договору визначаються за згодою сторін, і кожна з них має право вільно приймати рішення щодо укладення договору, його зміни або розірвання. Автономія волі сторін виявляється у можливості кредитора та позичальника самостійно встановлювати розмір кредиту, відсоткову ставку, строки та порядок повернення коштів, а також інші умови, які вони вважають необхідними для досягнення своїх цілей. Цей принцип сприяє розвитку індивідуалізованих підходів у кредитуванні та адаптації умов договору до конкретних обставин кожного правочину.

Іншим важливим приватно-правовим елементом має вважатися принцип рівності суб'єктів правовідносин, що означає, відсутність переваг

у будь-якої із сторін договору перед іншою стороною. Кредитор і позичальник мають рівні права на формулювання умов договору, їх зміну та припинення. Рівність сторін забезпечує справедливий баланс інтересів та сприяє взаємній відповідальності за виконання зобов'язань. Однак практика останніх років свідчить про те, що часто кредитори (фінансові установи) порушують цей принцип і наполягають на приєднанні боржника до договору, який складений і запропонований кредитором. При цьому спроби боржника змінити умови договору з урахуванням власних інтересів зазвичай залишаються без уваги.

Приватно-правові елементи кредитних правовідносин також включають захист приватного інтересу сторін. У межах кредитного договору кожна зі сторін має на меті реалізацію своїх економічних інтересів: кредитор – отримання прибутку від надання кредиту, позичальник – отримання необхідних фінансових ресурсів для досягнення своїх цілей. Законодавство забезпечує правовий захист цих інтересів, встановлюючи механізми захисту прав кредиторів та позичальників, а також можливості звернення до суду у разі порушення умов договору.

Приватно-правові елементи передбачають високий рівень юридичної визначеності, що полягає у чітко сформульованих правах та обов'язках сторін, визначених умовах кредитного договору та передбачуваності правових наслідків у разі їх порушення. Юридична визначеність сприяє стабільності правовідносин та впевненості сторін у своїх правах та обов'язках, що є важливою передумовою ефективного функціонування кредитного ринку.

Ще одним приватно-правовим елементом кредитних правовідносин є вільний вибір контрагентів. Кредитор і позичальник мають право самостійно обирати партнерів для укладення кредитних договорів, керуючись

своїми економічними інтересами, репутацією, надійністю та іншими критеріями, що вони вважають важливими. Це сприяє конкуренції на кредитному ринку та покращенню умов кредитування для споживачів.

Отже, приватно-правові елементи в кредитних правовідносинах відображають сутність цивільного права як галузі, що забезпечує реалізацію економічної свободи та захист приватних інтересів учасників. Ці елементи створюють основу для договірної автономії сторін, забезпечують рівність учасників правовідносин, захист їхніх прав та інтересів, а також юридичну визначеність, необхідну для стабільного функціонування кредитного ринку.

Публічні елементи забезпечують державний нагляд і контроль за дотриманням правових норм у сфері кредитування. Вони включають обов'язкові правила, які регулюють діяльність кредитних установ, захищають права споживачів та забезпечують стабільність фінансової системи. Державне регулювання має на меті забезпечити баланс між приватними інтересами сторін кредитного договору і публічними інтересами суспільства в цілому. Це включає контроль за діяльністю кредитних установ, встановлення нормативних вимог до їхньої фінансової стійкості, а також захист прав споживачів від можливих зловживань з боку кредиторів.

Публічно-правові елементи в кредитних правовідносинах відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності та прозорості фінансового ринку, захисті прав і інтересів споживачів, а також у контролі та регулюванні діяльності фінансових установ. Публічне право забезпечує нормативне та організаційне підґрунтя для ефективного функціонування кредитної системи, виконуючи при цьому регуляторну, захисну та контролюючу функції.

Однією з основних публічно-правових функцій у сфері кредитних

правовідносин є регуляторна функція, яка реалізується через прийняття та впровадження нормативних актів, що регулюють порядок надання та обслуговування кредитів. Держава встановлює загальні правила гри на ринку кредитування, визначаючи основні принципи діяльності фінансових установ, вимоги до їхньої капіталізації, ліцензування, порядок розкриття інформації та інші аспекти, що забезпечують прозорість і стабільність ринку.

Регуляторні органи, такі як Національний банк України, здійснюють нагляд за діяльністю банків і небанківських фінансових установ, контролюють дотримання ними законодавства та нормативних вимог. Це забезпечує захист інтересів споживачів кредитних послуг, запобігає недобросовісним практикам та сприяє формуванню довіри до фінансової системи.

Захисна функція публічно-правових елементів у кредитних правовідносинах полягає у забезпеченні правової охорони інтересів споживачів кредитних послуг. Законодавство встановлює вимоги до змісту кредитних договорів, зокрема щодо інформації, яку кредитор зобов'язаний надати позичальнику до укладення договору, розкриття всіх умов кредитування, включаючи реальну процентну ставку, комісії та інші платежі. Окрім того, держава забезпечує захист прав споживачів у разі виникнення спорів із кредиторами, надаючи можливість звернення до суду або до органів з питань захисту прав споживачів. Важливим аспектом є також встановлення механізмів захисту від недобросовісної реклами кредитних послуг та введення обмежень на нарахування штрафів і пені у разі прострочення платежів.

Контролююча функція публічно-правових елементів виявляється у нагляді за дотриманням фінансовими установами встановлених правил і стандартів. Регуляторні органи

проводять регулярні перевірки діяльності банків і небанківських кредитних організацій, аналізують їхні фінансові звіти, оцінюють ризики та приймають заходи у разі виявлення порушень. Це включає застосування санкцій, анулювання ліцензій, введення тимчасової адміністрації та інші заходи, спрямовані на забезпечення стабільності фінансової системи.

Публічно-правові елементи також включають інформаційно-пропагандистську функцію, яка полягає у поширенні інформації про права та обов'язки споживачів кредитних послуг, підвищенні фінансової грамотності населення, проведенні освітніх кампаній та консультуванні громадян щодо правильного вибору кредитних продуктів. Ця функція сприяє формуванню свідомого підходу до кредитування та запобігає виникненню проблемних ситуацій, пов'язаних із недостатнім розумінням умов кредитних договорів.

Таким чином, публічно-правові елементи в кредитних правовідносинах забезпечують регулювання, захист та контроль за діяльністю фінансових установ, сприяють стабільності та прозорості кредитного ринку, а також захисту прав і інтересів споживачів. Вони створюють нормативне та організаційне підґрунтя для ефективного функціонування кредитної системи, виконуючи важливі соціальні та економічні функції у сучасному суспільстві.

У сучасних умовах цифровізації планети досягнення балансу між приватними і публічними елементами в кредитних правовідносинах стає однією з ключових задач, що стоїть перед правовою системою кожної країни і світу в цілому. Цей баланс забезпечує стабільність фінансової системи, захист прав споживачів і сприяє розвитку інноваційних фінансових продуктів. У процесі цифровізації виникають нові виклики та можливості, які вимагають переосмислення традиційних підходів до регулювання та саморегулювання кредитних відносин.

Цифрові технології породжують нові можливості для ефективного регулювання і забезпечення прав учасників кредитних правовідносин, однак одночасно створюють і низку викликів, що вимагають адекватних правових рішень.

Як зазначалось вище, основою приватних елементів у кредитних правовідносинах є договірні зобов'язання, які набувають нових форм та механізмів реалізації завдяки цифровим технологіям. Сучасні онлайн-платформи, електронні підписи, смарт-контракти та блокчейн-технології забезпечують швидкість, прозорість та надійність укладення кредитних правочинів. Цифровізація дозволяє укласти кредитні договори в електронній формі, що значно спрощує процедуру кредитування, скорочуючи час та витрати на документообіг. Електронні підписи забезпечують юридичну силу таких договорів, гарантують автентичність та цілісність документів. Використання смарт-контрактів на базі блокчейн-технологій забезпечує автоматичне виконання умов кредитного договору. Смарт-контракти програмуються так, щоб автоматично виконуватися при настанні певних умов, що знижує ризики невиконання зобов'язань. Платформи для онлайн-кредитування дозволяють здійснювати весь процес кредитування через Інтернет, включаючи подання заявки, оцінку кредитоспроможності, укладення договору та моніторинг виконання зобов'язань.

Забезпечення балансу приватних і публічних елементів вимагає також посилення ролі державного регулювання та контролю за діяльністю кредитних установ в умовах цифровізації. Держава повинна розробляти та впроваджувати сучасні законодавчі акти, що враховують специфіку цифрових технологій у кредитних правовідносинах. Це включає врегулювання питань електронного документообігу, захисту персональних даних, кібербезпеки та використання смарт-контрактів.

Регуляторні органи, такі як Національний банк України, повинні здійснювати постійний нагляд за діяльністю кредитних установ, використовуючи сучасні технології для моніторингу та аналізу даних. Це дозволить вчасно виявляти порушення та запобігати ризикам для фінансової стабільності.

В умовах цифровізації важливо забезпечити належний рівень захисту прав споживачів кредитних послуг. Держава повинна встановлювати вимоги до прозорості та доступності інформації про кредитні продукти, розробляти механізми для розгляду скарг та вирішення спорів.

Для досягнення балансу приватних і публічних елементів у кредитних правовідносинах необхідно використовувати комплексний підхід, що включає різноманітні форми взаємодії між приватним та публічним правом.

Однією з ефективних форм є публічно-приватне партнерство, яке передбачає співпрацю між державою та приватними фінансовими установами для розвитку цифрових платформ кредитування, забезпечення кібербезпеки та захисту прав споживачів.

Держава може делегувати частину регуляторних функцій саморегулюючим організаціям, що об'єднують учасників ринку кредитування. Це дозволить підвищити рівень професіоналізму та відповідальності кредитних установ, сприяти впровадженню етичних стандартів і кращих практик.

Ураховуючи глобальний характер цифрових технологій, важливим є співпраця з міжнародними організаціями та регуляторами для гармонізації правового регулювання та забезпечення спільних підходів до вирішення проблем, пов'язаних із цифровізацією кредитних правовідносин.

Однією з ключових форм досягнення балансу між приватними та публічними елементами в цифрову добу є впровадження цифрових технологій у діяльність регуляторних органів держави. Це включає вико-

ристання алгоритмів штучного інтелекту та великих даних для моніторингу діяльності фінансових установ, виявлення порушень та оцінки ризиків. Цифрові технології дозволяють автоматизувати процеси нагляду, забезпечуючи більш оперативну та точну реакцію на зміни на ринку кредитування.

Регуляторні технології (RegTech) включають автоматизовані системи для виявлення шахрайства, аналізу фінансових потоків та моніторингу дотримання нормативних вимог. Використання таких технологій підвищує ефективність нагляду, знижує витрати на регулювання та мінімізує людський фактор, що сприяє більшій прозорості та надійності фінансової системи.

Іншим важливим аспектом є створення правових умов, що сприяють розвитку фінансових технологій (FinTech). Це включає адаптацію законодавства до нових технологічних реалій, визначення правового статусу цифрових активів, регулювання діяльності фінансових платформ та забезпечення захисту прав споживачів цифрових фінансових послуг. Законодавче забезпечення розвитку FinTech має включати механізми ліцензування та нагляду за діяльністю фінансових технологічних компаній, встановлення вимог до їхньої прозорості та надійності, а також запровадження стандартів захисту даних і конфіденційності. Важливо забезпечити баланс між стимулюванням інновацій та захистом прав споживачів, що дозволить уникнути ризиків, пов'язаних із недобросовісними практиками у сфері цифрових фінансових послуг.

Цифрові платформи можуть відігравати важливу роль у підвищенні прозорості кредитних відносин. Використання блокчейн-технологій, смарт-контрактів та інших інноваційних рішень дозволяє автоматизувати процеси укладання та виконання кредитних договорів, зменшуючи ризики маніпуляцій та шахрайства.

правових стандартів, моніторинг та контроль за діяльністю фінансових установ. Впровадження регуляторних технологій (RegTech) дозволяє підвищити ефективність нагляду та забезпечити прозорість фінансових операцій.

Забезпечення захисту прав споживачів є ключовим аспектом у досягненні балансу між приватними та публічними елементами та забезпечення прозорості умов кредитування, захист персональних даних, обмеження на нарахування штрафів та пені, а також створення механізмів розгляду скарг у цифровому середовищі.

Таким чином досягнення балансу між приватними та публічними елементами в кредитних правовідносинах в умовах цифровізації вимагає глобального комплексного підходу. Такий підхід сприятиме створенню стабільної, прозорої та інноваційної фінансової системи, що відповідає сучасним викликам та потребам суспільства.

У статті досліджуються приватні та публічні елементи в кредитних правовідносинах, особливо в умовах цифрової епохи. Аналізується взаємодія кредитора та позичальника, яка базується на принципах автономії волі, рівності суб'єктів, захисту приватних інтересів та юридичної визначеності. Приватні елементи включають свободу договірної регулювання, диспозитивність та можливість самостійного визначення умов договору. Це сприяє розвитку індивідуалізованих підходів у кредитуванні, адаптації умов до конкретних обставин кожної угоди, а також підтримці конкуренції на кредитному ринку. Публічні елементи, навпаки, забезпечують державний нагляд та регулювання, що спрямоване на захист прав споживачів, забезпечення стабільності фінансової системи та попередження зловживань. Держава встановлює

нормативні вимоги до діяльності фінансових установ, контролює їхню відповідність законодавству та здійснює нагляд через регуляторні органи. Зокрема, Національний банк України відіграє ключову роль у контролі за дотриманням фінансовими установами законодавства та нормативних вимог.

У цифрову добу кредитні правовідносини зазнають значних змін завдяки впровадженню фінансових технологій (FinTech), смарт-контрактів та блокчейн-технологій. Цифровізація дозволяє укладати кредитні договори в електронній формі, забезпечуючи швидкість, прозорість та надійність цих угод. Використання смарт-контрактів забезпечує автоматичне виконання умов договору, знижуючи ризики невиконання зобов'язань. Блокчейн-технології сприяють підвищенню довіри між учасниками ринку завдяки незмінності та прозорості записів про фінансові операції. Однак цифровізація також породжує нові виклики, зокрема питання кібербезпеки та захисту персональних даних, які потребують адекватних правових рішень та посилення державного контролю. Держава повинна розробляти та впроваджувати сучасні законодавчі акти, що враховують специфіку цифрових технологій у кредитних правовідносинах, а також забезпечувати прозорість та доступність інформації про кредитні продукти для споживачів.

У статті пропонується комплексний підхід до досягнення балансу між приватними та публічними елементами у кредитних правовідносинах, що включає співпрацю між державою та приватним сектором, впровадження цифрових технологій у діяльність регуляторних органів та розвиток фінансової грамотності населення. Це сприятиме створенню стабільної, прозорої та інноваційної

фінансової системи, яка відповідає сучасним викликам та потребам суспільства. Результати дослідження сприятимуть формуванню ефективної правової політики, що забезпечить баланс між приватними та публічними елементами, захист прав учасників кредитних правовідносин, підвищення фінансової стабільності та розвиток кредитного ринку в Україні.

Ключові слова: кредитні правовідносини, приватне право, публічне право, цифровізація, кредитний договір, правове регулювання, захист прав споживачів.

Kharytonov Ye. Private and Public Elements in Credit Legal Relations in the Digital Age

This article investigates the private and public elements in credit legal relations, especially in the digital age. It analyzes the interaction between creditors and borrowers based on the principles of autonomy of will, equality of subjects, protection of private interests, and legal certainty. Private elements include the freedom of contractual regulation, dispositivity, and the ability to independently determine the terms of the agreement. This promotes individualized approaches to lending, adaptation of conditions to the specific circumstances of each transaction, and maintenance of competition in the credit market. In contrast, public elements ensure state supervision and regulation aimed at protecting consumer rights, ensuring the stability of the financial system, and preventing abuses. The state establishes regulatory requirements for the activities of financial institutions, monitors their compliance with the law, and exercises supervision through regulatory bodies. In particular, the National Bank of Ukraine plays a key role in controlling the compliance of financial institutions with legislative and regulatory requirements.

In the digital age, credit legal relations undergo significant changes due to the introduction of financial technologies (FinTech), smart contracts, and blockchain technologies. Digitalization allows for the conclusion of credit agreements in electronic form, ensuring the speed, transparency, and reliability of these agreements. The use of smart contracts ensures the automatic execution of the contract terms, reducing the risks of non-compliance. Blockchain technologies enhance trust between market participants due to the immutability and transparency of financial transaction records. However, digitalization also poses new challenges, such as cybersecurity and data protection issues, which require adequate legal solutions and increased state control. The state must develop and implement modern legislative acts that take into account the specifics of digital technologies in credit legal relations and ensure the transparency and accessibility of information about credit products for consumers.

The article proposes a comprehensive approach to achieving a balance between private and public elements in credit legal relations, including cooperation between the state and the private sector, the introduction of digital technologies into the activities of regulatory bodies, and the development of financial literacy among the population. This will contribute to the creation of a stable, transparent, and innovative financial system that meets modern challenges and societal needs. The research results will contribute to the formation of effective legal policies that ensure a balance between private and public elements, protection of the rights of participants in credit legal relations, increased financial stability, and the development of the credit market in Ukraine.

Key words: credit legal relations, private law, public law, digitalization, credit agreement, legal regulation, consumer rights protection.

Література

1. Харитонов Є. О. Конструкт «приватне право України» як методологічна похибка / Євген Олегович Харитонов // *Правове життя сучасної України : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. – Одеса : ВД «Гельветика», 2019. – Т. 2. – С. 451–453. <https://hdl.handle.net/11300/21554>; Харитонов Є. О. *Правове регулювання цивільних відносин в умовах пандемії: між правом приватним і публічним / Є. О. Харитонов // Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. – Одеса : Гельветика, 2020. – Т. 3. – С. 388–391. <https://hdl.handle.net/11300/13362>**
2. Калітенко О.М. До питання про перспективи розвитку договору онлайн кредитування в цифрову добу. *Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № С. 103-105. http://www.lsej.org.ua/2_2024/24.pdf*
3. Громова А.О. Недійсність кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України. <https://irlykhuml.univer.km.ua/handle/123456789/371>
4. Шкварчук Л. О. Світові тенденції трансформації фінансово-кредитних систем [Текст] : навч. посіб. / Л. О. Шкварчук ; [Нац. ун-т "Львів. політехніка"]. - Луцьк : Надстир'я, 2023. - 214 с.
5. Бабаскін А. Ю. Кредитні відносини у цивільному праві України. К. : ТАЛ-КОМ, 2018. 570 с.
6. Богомолова В.С. Окремі історико-теоретичні аспекти розвитку он-лайн кредитування в Україні. *Юридичний вісник. 2023. № 4. С.153-160. http://yurvisnyk.in.ua/v4_2023/20.pdf*